

OPETUSHALLITUS

**OPETUSHALLITUKSEN TILIVIRASTON TOIMINTA-
KERTOMUS JA TILINPÄÄTÖSLASKELMAT
VUODELTA 2004**

1.	TOIMINTAKATSAUS.....	2
1.1	Opetushallituksen tehtävät ja missio.....	2
1.2	Tulosjohtaminen	3
1.3	Toimintaympäristö ja sen muutokset	5
2.	TULOKSELLISUUDEN KUVAUS.....	5
2.1	Asiakasvaikuttavuus ja yhteiskunnallinen vaikuttavuus.....	5
2.1.1	Opetussuunnitelmien ja tutkintojen perusteet	5
2.1.1.1	Yleissivistävän koulutuksen opetussuunnitelman perusteet	5
2.1.1.2	Ammatillisen koulutuksen tutkinnot ja opetussuunnitelman perusteet	6
2.1.1.3	Näyttötutkintojen perusteet	6
2.1.2	Koulutuksen kehittäminen.....	7
2.1.2.1	Yleissivistävä koulutus	7
2.1.2.2	Ammatillinen koulutus.....	8
2.1.2.3	Aikuiskoulutus	9
2.1.2.4	Verksamheten vid linjen för svenskspråkig utbildning	11
2.1.2.5	Koulumuotojen yhteiset hankkeet	12
2.1.2.6	Muu koulutuksen kehittäminen.....	15
2.1.3	Koulutuksen arviointi ja seuranta	15
2.1.3.1	Indikaattorit.....	15
2.1.3.2	Koulutuksen arviointi ja seuranta	16
2.1.4	Tietohuolto	19
2.1.4.1	Koulutuksen tietovaranto	19
2.1.4.2	Opetustoimen taloutta ja rahoitusta koskevan tiedon hallinta.....	19
2.1.5	Muut palvelutehtävät.....	20
2.1.5.1	Kansainväliset tehtävät.....	20
2.1.5.2	Opiskelijavalinnat ja koulutustiedotus	21
2.1.5.3	Toimikunnat.....	22
2.1.5.4	Tutkintopalvelut.....	22
2.1.6	Valtion oppilaitokset	23
2.2	Taloudellisuus ja tuottavuus	31
2.3	Kannattavuus.....	36
3.	TILINPÄÄTÖSLASKELMAT	41
3.1	Tilivirasto-organisaatio ja taloushallinnon järjestäminen	41
3.2	Tuotto- ja kululaskelma	41
3.3	Tase	41
3.4	Talousarvion toteutumalaskelma	41
4.	TILINPÄÄTÖSLASKELMIEN LIITETIEDOT	47
4.1	Henkilöstötilinpäätös	60
4.1.1	Opetushallitus (päämaksupiste)	60
4.1.2	Valtion oppilaitokset (OPH:n maksupisteet).....	78
5.	SISÄINEN VALVONTA	83
6.	ALLEKIRJOITUKSET	84

1. TOIMINTAKATSAUS

1.1 Opetushallituksen tehtävät ja missio

Opetushallituksesta annetun lain mukaan Opetushallitus toimii kehittämis- ja hallintotehtävissä opetusministeriön alaisena asiantuntijavirastona, jonka vastaa toimialaansa kuuluvan koulutuksen kehittämistä, edistää koulutuksen tuloksellisuutta sekä seuraa koulutuksen järjestämistä.

Opetushallituksen toimialaan kuuluvat:

perusopetus, esiopetus, lisäopetus ja maahanmuuttajille järjestettävä perusopetukseen valmistava koulutus, lukiokoulutus, ammatillinen peruskoulutus, vammaisille järjestettävä valmentava ja kuntouttava opetus ja ohjaus sekä maahanmuuttajille järjestettävä ammatilliseen peruskoulutukseen valmistava koulutus.

Opetushallitukselle säädetyn toimialan lisäksi ministeriö on osoittanut virastolle yliopistoja ja ammattikorkeakouluja koskevia tietopalvelutehtäviä.

Opetushallitus on määritellyt säädettyihin tehtäviinsä perustuen **missionsa**:

Opetushallitus on kansallinen sivistysvirasto, joka määrittelee opetuksen valtakunnalliset tavoitteet sekä tukee sivistyksen, oppimisen ja osaamisen kehittymistä. Opetushallitus on myös kansallisesti ja kansainvälisesti arvostettu opetuksen ja koulutuksen kehittämis-, arviointi- ja palveluvirasto. Sen käytössä on maan paras asiantuntemus.

Opetushallitus

- on hyvin hoidettu, turvallinen ja kilpailukykyinen työnantaja
- toteuttaa kansallista koulutuspolitiikkaa päättämällä opetussuunnitelmien ja tutkintojen perusteista sekä toteuttamalla kehittämisohjelmia ja levittämällä innovaatioita sekä arvioimalla koulutuksen ja oppimisen tuloksia.
- virasto tuottaa tietoa koulutuksen tilasta, tarpeista ja työelämästä ja hoitaa opetustoimen viranomaistehtäviä.
- suuntaa palvelunsa ja tuotteensa rehtoreille, opettajille, opiskelijoille, kouluille ja koulutuksen järjestäjille sekä koulutuksen hallinnolle, opetustoimen päättäjille, työelämälle ja kansainväliseen yhteistyöverkkoon.
- perustaa toimintansa laadukkaaseen johtamiseen ja henkilöstön korkeatasoiseen osaamiseen, jota kehitetään aktiivisesti.
- tukeutuu toiminnassaan laajaan kotimaiseen ja kansainväliseen yhteistyöhön ja asiantuntijaverkoston.
- parantaa maksullisen palvelutoiminnan avulla toimintansa vaikuttavuutta.

Lokakuussa aloitettiin Opetushallituksen strategiatyö, joka saadaan valmiiksi keväällä 2005.

1.2 Tulosjohtaminen

Opetushallitus on tulosjohdettu virasto. Pääjohtaja johtaa Opetushallitusta ja vastaa siitä, että viraston tehtävät hoidetaan tuloksellisesti ottaen huomioon asetetut tehokkuus-, taloudellisuus- ja vaikuttavuuskriteerit. Opetushallituksella on kuusi tulosityksikköä.

Organisaatio ja henkilöstö

Johtokunta

Opetushallituksen toimintaa ohjaa ja valvoo 1.4.2003 alkaneena nelivuotiskautena valtioneuvoston nimittämä koulutuksen asiantuntijoista koottu johtokunta. Johtokunnan puheenjohtajana toimii toimialajohtaja Maritta **Vuorinen** ja varapuheenjohtajana kansanedustaja Jukka **Gustafsson**. Muut jäsenet ovat työvoima- ja koulutuspoliittinen sihteeri Jari-Pekka **Jyrkänne**, opetustoimenjohtaja Pekka **Pasanen**, linjanjohtaja Margareta **Nygård**, johtaja Kari **Purhonen** ja johtaja Liisa **Souri**. Lisäksi johtokuntaan kuuluvat Opetushallituksen pääjohtaja Kirsi **Lindroos** ja henkilöstön edustajana opetusneuvos Juhani **Pirttiniemi**. Johtokunnan sihteerinä toimii hallintojohtaja Kari **Pitkänen**. Johtokunta kokoontui kertomusvuoden aikana 10 kertaa.

Opetushallituksen johtokunta on 30.3.2005 hyväksynyt vuoden 2004 tilinpäätöksen ja toimintakertomuksen.

Tulos- ja asiantuntijayksiköt

Opetushallituksen kuusi toimintayksikköä jakautuvat 19 asiantuntijayksikköön. Lisäksi on pääjohtajan esikuntaan sijoitettu arviointiryhmä. Määräaikainen yksikkö Leonardo-keskus siirrettiin 1.8.2004 lukien kansainvälisen henkilöväihdon keskukseseen. Viraston työjärjestys uudistettiin 1.10. 2004 lukien. Kansainvälistämispalvelut -niminen yksikkö siirrettiin hallinto- ja palvelutoiminnoista pääjohtajan esikuntaan kansainvälisten asioiden ryhmäksi. Romaniväestön koulutusyksikkö siirrettiin yleissivistävän koulutuksen linjalle. Hallintopalvelut -yksikkö jaettiin henkilöstöhallinto ja sisäiset palvelut -nimiseen yksikköön ja taloushallintopalveluihin. Ammatillisen koulutuksen linjalle perustettiin ohjaus- ja menetelmäyksikkö ja aikuiskoulutuksen linjalle vapaan sivistystyön yksikkö. Lisäksi muutettiin yksiköiden nimiä.

Johtoryhmä

Opetushallituksen johtoryhmään kuuluvat pääjohtaja Kirsi **Lindroos**, yleissivistävän koulutuksen linjan ylijohdaja Aslak **Lindström**, ammatillisen koulutuksen linjan ylijohdaja Heli **Kuusi**, aikuiskoulutuksen linjan ylijohdaja Timo **Lähdesmäki**, ruotsinkielisen koulutuksen linjan ylijohdaja Ole **Ehrstedt**, hallinto- ja palvelutoimintojen hallintojohtaja Kari **Pitkänen** sekä suunnitteluryhmän suunnittelujohtaja Petri **Pohjonen**. Henkilöstön edustajana oli kertomusvuoden aikana atk-suunnittelija Raila **Paavilainen**. Johtoryhmän kokouksiin osallistuvat pääjohtajan kutsumina pysyvinä asiantuntijoina myös arviointiryhmän esimies, opetusneuvos Pentti **Yrjölä**, kansainvälisten asioiden ryhmän päällikkö Riitta **Lampola**, sisäinen tarkastaja Jukka **Vuorio**, kehittämisspällikkö Peter **Kanerva** ja viestintäpäällikkö Tiina **Hovi**. Johtoryhmän sihteerinä toimii pääjohtajan sihteeri Hannele **Marttiini**. Johtoryhmä kokoontui yleensä kerran viikossa.

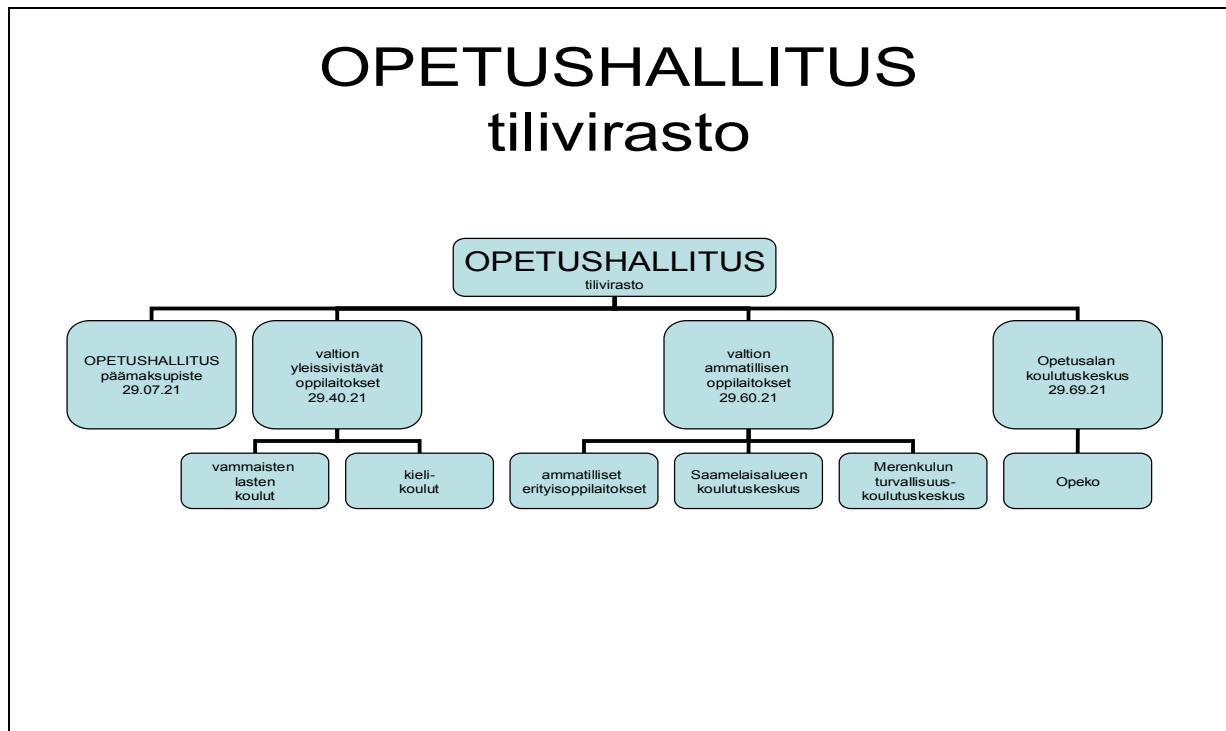
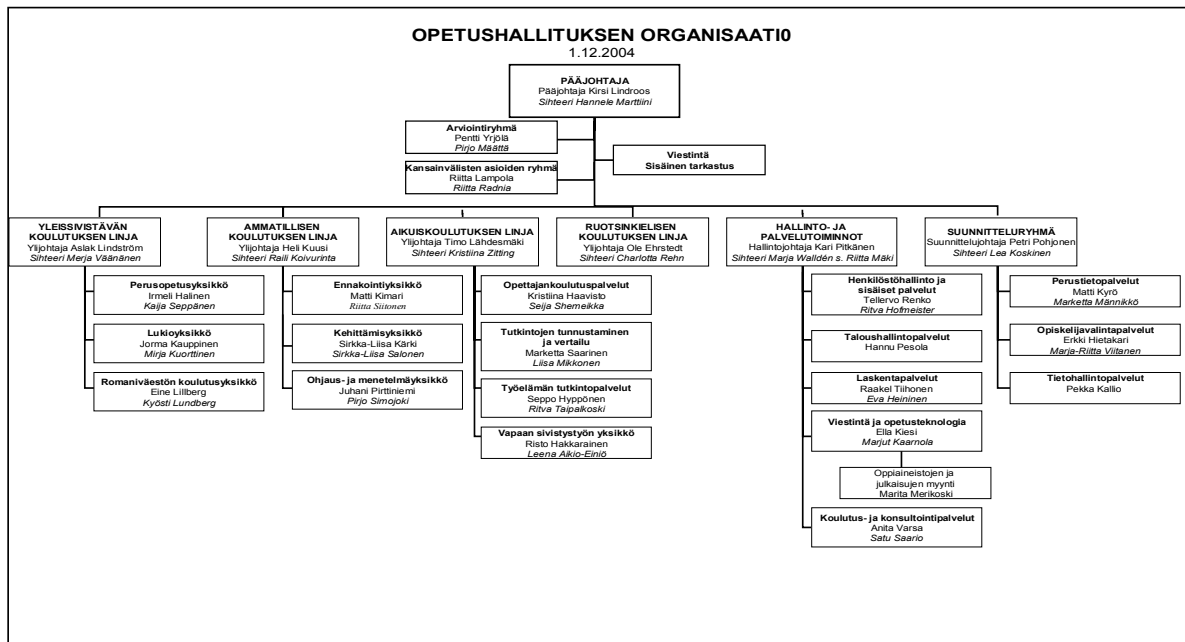
Henkilöstöstrategia

Opetushallituksen henkilöstöstrategia vahvistettiin tammikuussa. Henkilöstöstrategiassa on linjattu henkilöstötoiminnan periaatteet ja asetettu henkilöstötoiminnan strategiset tavoitteet. Lisäksi se sisältää toimenpideohjelman vuosille 2004 – 2006.

Toimenpideohjelman mukaisesti perehdyttämisprosessi on kuvattu ja -ohjeet päivitetty, toiminta- ja asiantuntijayksiköt ovat pitäneet kehittämisspäiviä, puolitoista vuotta kestänyt johtamisvalmennusohjelma on päätetty, palkkausjärjestelmän uudistamistyö on loppuvaiheessa, henkilöstön kehittämistä on toteutettu kehittämissuunnitelman mukaisesti, mm. yli 200 henkilöstön jäsentä on suorittanut atk-start -

ajokortin, tulos- ja kehityskeskusteluvalmiuksia ja -työkaluja on kehitetty ja tulos- ja kehityskeskustelut on pidetty kattavasti ja henkilöstö on osallistunut toiminnan suunnitteluun ja arviointiin asiantuntija-, toimintayksikkö- ja organisaatiotasolla.

Opetushallitus on tilivirasto, jolla on päämaksupisteen lisäksi 18 maksupistettä (valtion oppilaitokset). Alla olevissa organisaatiokaavioissa on esitetty sekä päämaksupisteen että koko tiliviraston rakenne.

1.3 Toimintaympäristö ja sen muutokset

Normit ja päätökset

Koululainsäädäntöä muutettiin kesällä 2003 lisäämällä perusopetuslakiin, lukiolakiin ja lakiin ammatillisesta koulutuksesta sekä niihin liittyviin asetuksiin oppilas- ja opiskelijahuoltoa, kodin ja koulun yhteistyötä sekä turvallisuutta koskevat muutokset. Muutokset otettiin huomioon uusissa opetussuunnitelman perusteissa.

Lukiolain muutoksella (755/2004) lisättiin ylioppilastutkinnon valinnaisuutta. Ainereaalin toteuttamiseksi annettiin asetuksen muutos 250/2003.

Aamu- ja iltapäivätoimintaa koskevia lakeja ja asetuksia muutettiin joulukuussa 2003 ja helmikuussa 2004.

Valtioneuvoston vuonna 2003 päättämä koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelma sisältää koulutuksen tavoitteet ja linjat vuoteen 2008 saakka kaikkia koulutusasteita varten.

Opetusministeriö vahvisti alkuvuodesta Koulutuksen ja tutkimuksen tietoyhteiskunta-ohjelman 2004–2006, jonka toteutukseen Opetushallitus osallistuu omalla toimialallaan.

Opetushallitus osallistuu omalta osaltaan myös hallituksen politiikkaohjelmien, työllisyys-, yrittäjyys- ja tietoyhteiskuntaohjelmien sekä kansalaisvaikuttamisen politiikkaohjelman toimeenpanoon.

2. TULOKSELLISUUDEN KUVAUS

2.1 Asiakasvaikuttavuus ja yhteiskunnallinen vaikuttavuus

TULOSALUE I

2.1.1 Opetussuunnitelmien ja tutkintojen perusteet

2.1.1.1 Yleissivistävän koulutuksen opetussuunnitelman perusteet

Opetushallitus valmisteli opetussuunnitelman perusteet laajassa sidosryhmäyhteistyössä. Asetettujen ohjausryhmien tukena oli laaja kuntaverkosto sekä perusopetuksen että lukiokoulutuksen osalta. Peruskoulun kehittämisverkostossa on ollut mukana 130 kuntaa, harjoittelukouluja sekä 315 peruskoulua. Verkosto on toiminut 11 alueverkostona. Lukion opetussuunnitelmauudistuksen yhteistyöverkostossa on ollut 70 lukiokoulutuksen järjestäjää ja 115 lukiota.

Perusopetuksen oppilaiden opetussuunnitelman perusteet, perusopetukseen valmistavan opetuksen ja lisäopetuksen opetussuunnitelman perusteet valmistuivat 16.1.2004 sekä perusteet aikuisten perusopetusta ja lukiokoulutusta varten 27.2.2004. Perusopetuksen ja lukion perusteet on julkaistu Opetushallituksen www-sivuilla sekä kirjallisena julkaisuna suomen, ruotsin ja englannin kielellä. Lisäksi perusope-

tuksen perusteista on valmistettu saksan ja venäjänkieliset julkaisut, joissa on esitetty koulujärjestelmän ja opetussuunnitelman perusteiden keskeiset piirteet. Ranskankielinen, erityisesti kielten opetusta esittelevä julkaisu valmistui joulukuussa 2004.

Peruskoululaisten huoltajille tarkoitettu julkaisu Peruskoulu uudistuu, valmistui keväällä 2004 ja jaettiin koteihin. Samoin julkaistiin Opetussuunnitelmauudistusta tukevat julkaisut Uudistuva perusopetus ja Aihekokonaisuudet perusopetuksen opetussuunnitelmassa.

Yhtenäisen perusopetuksen kehittämishanke, mukana 92 kuntaa ja 246 koulua käynnistettiin.

2.1.1.2 Ammatillisen koulutuksen tutkinnot ja opetussuunnitelman perusteet

uudistettiin vuosina 1999-2001. Kuluneena vuonna valmistui opetussuunnitelmauudistuksen seuranta-tutkimus. Tutkinto- ja opetussuunnitelmauudistuksen tulokset julkistettiin ja järjestettiin viisi levitystilaisuutta eri puolilla maata. Tulokset osoittivat, että tutkinnot ja opetussuunnitelman perusteet ovat pääosin toimivia. Sen sijaan koulutuksen järjestäjien opetussuunnitelmatyö on monin paikoin kesken, ja sen organisoinnissa on kehittämistä.

Opetushallitus muutti vuoden aikana kaikkia ammatillisen koulutuksen opetussuunnitelmien ja näyttötutkintojen perusteita lisäämällä niihin kodin ja koulun yhteistyötä sekä opiskelijahuoltoa koskevat määräykset.

Tarkistettiin merenkulkualan, kone- ja metallialan, liiketalouden, matkailualan, catering-alan sekä lääkealan ja tanssialan perusteet. Tutkinto- ja opetussuunnitelmakokeiluja oli käynnissä 12 perustutkinnossa 20 oppilaitoksessa. Kahdeksan koulutuksen järjestäjän kanssa oli käynnissä opetusjärjestelyjen ja -menetelmien kehittämishanke.

Opetussuunnitelman perusteiden laadun turvaamiseksi on valmisteltu opetussuunnitelmaprosessin ja kokeilujen toimintaohjeet. Yhteistyössä koulutuksen järjestäjän kanssa on valmisteltu opetussuunnitelman laadintaopas.

2.1.1.3 Näyttötutkintojen perusteet

Uusia ja uudistettuja tutkinnon perusteita valmistui 50. Näistä tuli voimaan 27 tutkintoa vuonna 2004 ja 23 tutkintoa 1.1.2005 lukien. Tutkinnot jakaantuivat eri aloille seuraavasti: käsi- ja taideteollisuusala 2, liiketalous ja kauppa 6, arkkitehtuuri ja rakentaminen 3, kone-, metalli- ja energiatekniikka 5, sähkö- ja automaatiotekniikka 3, graafinen ja viestintätekniikka 5, elintarvike- ja biotekniikka 3, prosessi-, kemian- ja materiaalitekniikka 2, tekstiili- ja vaatetustekniikka 3, ajoneuvo- ja kuljetustekniikka 1, muu tekniikka ja liikenne 2, maatilatalous 4, metsätalous 1, sosiaaliala 2, kuntoutus ja liikunta 1, tekniset terveyspalvelut 2, kauneudenhoitoala 1, matkailuala 1 sekä majoitus- ja ravitsemisala 3. Valmistuneisiin tutkintoihin laadittiin tutkintokuvaukset, lehdistötiedotteet sekä valmisteltiin perusteet AT-Suomi tietokantaan (Ammattitaito Suomi). Tietojärjestelmän uudistaminen vapaasti käytettäväksi www.osaan.fi – järjestelmäksi valmistui. Aloitettiin henkilökohtaisia opiskeluohjelmia koskevan määrärahan uudistaminen sekä näyttötutkintojen järjestämissopimusmäärärahan uudistaminen.

2.1.2 Koulutuksen kehittäminen

2.1.2.1 Yleissivistävä koulutus

Opetushallituksen tehtävänä oli vuonna 2004 **Euroopan liikuntakasvatuksen teemavuoden** suunnitelmien mukainen läpivienti. Tavoitteena oli muun muassa hankehakemusten käsittely sekä laajemmin teemavuoden hallinnollinen koordinointi Euroopan komission antamien ohjeiden mukaisesti. Teemavuoden hankehakemuksia tuli Suomesta yhteensä 39. Kansallisia teemavuoden tapahtumia merkittiin Opetushallituksen verkkopalvelun Edu.fi EYES -tapahtumakalenteriin yhteensä 57 kappaletta.

Kieltenopetuksen kehittämishanke 2002 - 2004 päättyi. Siihen osallistui kuudessa alueellisessa verkossa 72 kuntaa, neljä normaalikoulua ja kolme kielikoulua.

Kieliohjelman monipuolistumisen ja kielenopetuksen kehittämisen tueksi on valmistunut kaksi hankesuunnitelmaa Helsingin ranskalais-suomalaisen koulun **resurssikeskushankkeen** kehittämiseksi sekä toisen kotimaisen kielen opetuksen kehittämiseksi.

Kieltenopetuksen eurooppalainen (EU) laatuleima, **European Label** toteutettiin seitsemännen kerran.

Euroopan neuvosto järjestää vuonna 2005 **Euroopan kansalaisuuskasvatuksen teemavuoden** (The European Year of Citizenship through Education), jonka tavoitteena on nostaa kansalaisuus- ja demokratiakasvatukseen sekä ihmisoikeuksiin liittyvät kysymykset esille koulutuksessa. Opetushallitus on yhdessä opetusministeriön kanssa suunnitellut po. teemavuoden toteutusta Suomessa. Teemavuosi on osa Vanhasen hallituksen kansalaisvaikuttamisen politiikkaohjelman toteuttamista. Teemavuoden yhtenä keskeisenä toimintana Suomessa on oppilaskuntatoiminnan kehittäminen. Vuonna 2004 järjestettiin yhteistyökumppaneiden kanssa oppilaskuntatoiminnan seminaari johon osallistui lähes 100 edustajaa lukioista sekä eri järjestöistä. Oppilaskuntatoiminnalle avattiin keväällä 2004 omat kotisivut Opetushallituksen Edu.fi-portaalissa. Opetushallitus on tukenut oppilasjärjestöjen toimintaa oppilaitoksissa nuorten kansalaisaktiivisuuden lisäämiseksi.

Opetushallitus tuki oppijoiden **tiedeolympialaisiin** osallistumista yhteistyössä aineopettajajärjestöjen kanssa. Suomi osallistui joukkueella matematiikan, fysiikan, kemian, tietotekniikan, biologian, maantieteen ja filosofian olympialaisiin. Valmennukseen eri aineissa osallistui yhteensä noin 130 opiskelijaa.

Opetushallitus on kohdistanut koulutuksen suunnittelijoiden ja toteuttajien huomiota oppimisympäristöön. **Terveellisen ja turvallisen koulurakennuksen** suunnittelun käsikirja valmistui vuoden 2004 lopussa.

Edu.fi -sivuille valmistui marraskuussa **Turvallisuusportaali** (ns. Turvanetti) koulujen oppilashuolto-työn ja turvallisuuskasvatuksen tueksi.

Alle 18-vuotiaitten oppilaiden ja opiskelijoiden **kuluttajansuojaan** liittyvistä asioista laadittiin yhteinen muistio Kuluttajaviraston kanssa. Muistio lähetettiin kaikille kouluille ja oppilaitoksille.

Matematiikan ja luonnontieteiden kehittämisohjelmassa painopisteenä oli paikallisen opetussuunnitelmatyön ja kehittämisen tukeminen.

Luku- ja kirjoitustaidon edistämishanke **Luku-Suomi** päättyi.

2.1.2.2 Ammatillinen koulutus

Opetushallituksen **ESR-hankkeiden** myöntövaltuus oli vuoden 2004 loppuun mennessä 64,6 milj. €, mistä on myöntöpäätöksin ja varauksin sidottu 87 %. Rahoitus, yhteensä 273 projektia, on suunnattu ammatillisen koulutuksen valtakunnallisen kehittämisen kannalta keskeisiin asioihin. Maksatusaste 72 % on hallinnonalan korkeimpia. Vuoden aikana ilmestyneitä julkaisuja (7 tutkimusta, selvitystä ja raporttia) on hyödynnetty hyvien käytäntöjen levittämisessä.

ESR- hankkeena näyttöjä kehitetään ja näyttöaineistoja valmistellaan yhteensä 39 projektissa. ESR-työssäoppimisen kehittämishankkeita ja työpaikkaohjaajakoulutushankkeita on käynnissä yhteensä 31. ESR-rahoituksella on toteutettu 40 hanketta, joiden tavoitteena on keskeyttämisen vähentäminen sekä 20 ammatillisen koulutuksen ura- ja rekrytointipalvelujen kehittämishanketta. ESR-hankkeisiin liittyen vuoden 2004 aikana julkaistiin ja käynnistettiin 5 uutta tutkimusta.

Näyttöjärjestelmää koskevia säädöksiä sekä näyttöjärjestelmästä aiheutuvat muutokset opetussuunnitelman perusteiden yhteiseen osaan valmisteltiin. 36 perustutkinnon näyttöaineistot ovat viimeisteltävänä ja 15 tutkinnon näyttöaineistot valmisteltavana. Hyviä näyttökäytäntöjä on levitetty Opetushallituksen ja näyttöprojektien järjestämässä tilaisuuksissa sekä näyttöprojektien omilla www-sivuilla. Opetushallitus järjesti vuonna 2004 kymmenen näyttöinfoa eri puolilla Suomea koulutuksen järjestäjille, oppilaitosjohdolle ja opettajille. Näyttöprojekteissa on koulutettu kaikkiaan yli 3 300 opettajaa ja työelämän edustajaa, joista 600 vuonna 2004, näyttöjen suunnitteluun, toteuttamiseen ja arviointiin. Näyttöprojektien väliraportteja ja tutkimuksia, valmistui neljä vuonna 2004.

Toteutettiin **työssäoppimisen tukiohjelmaa**, johon kuuluvat mm. työssäoppimisen laadunvarmistus, opettajien ja työpaikkaohjaajien koulutus. Koulutuksen järjestäjille osoitettiin työssäoppimisen kehittämiseen kansallista tukea 2 milj. €. Työturvallisuusaineistot valmistuivat 3 tutkintoon. Ohjelman määrälliset tavoitteet saavutettiin. Työssäoppimisprojekteissa saatujen hyvien käytäntöjen kokoamiseksi on käynnissä erillinen Koonta- ja levitysprojekti, jossa tulosten esittelyjä yhdenmukaistetaan ja levitetään koulutuksen järjestäjien ja yritysten käyttöön.

Opetushenkilöstön täydennyskoulutusta varten laadittiin 15 ov. opettajan työelämäosaamisen opinnot. Työpaikkaohjaajien koulutusohjelma uudistettiin.

Vuoden haasteena on ollut valmistautuminen ja osallistuminen **Ammattiosaajan vuoden 2005 ja Hel-singin World Skills** ammattitaidon MM-kisojen sisällölliseen suunnitteluun sekä ammatillisen koulutuksen tiedotusaineiston uudistamiseen ja kansainvälistämiseen. Koulutuksen järjestäjille on myönnetty tukea, jolla ne voivat kilpailutoimintaan ja kisojen lajijärjestelyihin liittyen lisätä ammatillisen koulutuksen vetovoimaisuutta, kehittää opetusta sekä kone- ja laitekantaa, tiivistää oppilaitosten ja yritysten yhteistyötä sekä vahvistaa oppilaitoksen ja opettajien asiantuntemusta.

Ammatillisen koulutuksen ja World Skills kisojen tiedottamista varten myönnettiin valtionavustus 16 koulutuksen järjestäjälle aluekeskuksissa. Taitajien valmennusverkostossa oli sata valmennettavaa sekä 50 oppilaitosta ja sama määrä yrityksiä.

Teemavuoteen valmistautuminen lisäsi kertomusvuonna koulutuksen järjestäjien alueellista tiedottamista ja verkottumista sekä koulutuksen vaikuttavuutta, laatua ja tuloksellisuutta.

Opetusjärjestelyjen ja -menetelmien kehittämishanke (**OPEMON**) on käynnissä kahdeksan koulutuksen järjestäjän kanssa.

Verkkopalveluun on avattu **yrittäjyys**-sivustot, yrittäjyyspainotteiset opetussuunnitelmat valmistuivat kahteen perustutkintoon, samoin kaikille perustutkintoa suorittaville valinnaiset yritystoiminnan opinnot. Monialainen yrittäjämerkonomikoulutus on aloitettu sekä harjoitusyritystoiminta käynnistetty neljällä opintoalalla.

Koulutusaloittaisia kehittämishankkeita oli

- Tekniikan ja liikenteen alan koulutuksessa
- Auto- ja kuljetusalalla (EU-direktiivi)
- Tekniikan ja liikenteen sekä kulttuurialojen yhteishanke
- Käsi- ja taideteollisuusosalalla arviointitulosten pohjalta
- Maatalous-, puutarha- sekä luonto- ja ympäristöalalla
- Metsäoppilaitosten välillä tavoitteena yhteistoimintasopimukset
- Kaupan ja hallinnon alalla arviointitulosten pohjalta
- Sosiaali- ja terveysalalla

Opetushallituksen toteuttama Ammatti- KEKE (**Kestävä kehitys**) – hanke laajeni vuonna 2004 hius- ja kauneudenhoitoalalle ja kulttuurialalle. Työ saatiin päätökseen sosiaali- ja terveysalalla. Vuonna 2004 tuotettiin koulutuksen järjestäjän Kestävän kehityksen edistämishankkeen opas ja Suomen ympäristö-opiston kanssa oppilaitosten ympäristökriteerit.

Ammatillisen koulutukseen aktivointi ja koulutuksen keskeyttämisen vähentämishankkeessa on syntynyt innovatiivisia toimintatapoja, moniammatillista yhteistyötä, nivelvaiheen ohjausta ja työvaltaisia menetelmiä, toimintakulttuuri on muuttunut opiskelijakeskeiseksi. Peruskoulunsa päättävän ikäluokan koulutukseen osallistuminen on kasvanut. Ammatilliseen koulutukseen hakeneiden määrät kääntyivät kevään 2004 yhteisvalinnassa monilla aloilla ja paikkakunnilla kasvuun.

Ennakointi

Opetushallitus osallistui alkuvuonna 2004 päättyneeseen opetusministeriön Koulutustarjonta 2008 -projektiin ja tuotti laskelmat vuosien 2003 – 2008 koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelman määrällisten tavoitteiden valmistelua varten. Opetushallitus julkaisi tästä ennakointityöstä raportin Koulutus ja työvoiman kysyntä 2015, johon sisältyy seikkaperäinen tausta-aineisto, laskentaperusteet sekä työvoima- ja koulutustarpeiden laskentatulokset. Raportti käsittää sekä valtakunnallista että maakunnittaista ennakointitietoa. Tärkeimmät tulokset ovat myös Opetushallituksen Ensti - tietopalvelussa ja internet-sivuilla.

Alkuvuodesta 2004 käynnistettiin Opetushallituksessa ESR- rahoitteinen ennakointihanke, jonka tavoitteena on kehittää määrällisten koulutustarpeiden ennakointimenetelmää, ennakointityökaluja ja alueellista ennakointiyhteistyötä. Projektin työn tuloksena käynnistetään vuoteen 2012 ulottuva valtakunnallinen ja alueellinen ennakointi seuraavan kehittämissuunnitelman valmistelua varten.

Opetushallitus on vuoden aikana osallistunut myös sosiaali- ja terveysministeriön ja Elinkeinoelämän keskusliiton ennakointihankkeisiin. Ennakointiyhteistyötä on jatkettu sekä opetusministeriön että työministeriön ennakointiprojekteissa.

Vuoden aikana on käynnistetty osaamistarpeiden selvityshankkeita luonto- ja ympäristöalan perustutkinnon sekä kotitalous- ja kuluttajapalvelujen perustutkinnon osalta sekä osallistuttu yrittäjyysalan osaamisselvityksen toteuttamiseen yhteistyössä kunkin koulutustoimikunnan kanssa.

2.1.2.3 Aikuiskoulutus

Näyttötutkintojen tilastointia kehitettiin yhdessä opetusministeriön ja Tilastokeskuksen kanssa. Opetushallitus tuki 385 opiskelijan näyttötutkintomestari- ja näyttötutkintomestari- koulutuksen toimijoiden yhteinen kehittämisseminaari ja näyttötutkintomestareiden valmistumistilaisuus (noin 400 henkilöä) yhteistyössä HAMK:n kanssa, toteutettiin noin 30 luentotilaisuutta ja järjestettiin aikuisten ammatilliset näyttötutkinnot 10 vuotta -juhla (500 osallistujaa) 28.4.2004 Helsingin Kulttuuritalolla.

Opetusministeriölle tehtiin esitys ammattitutkintorakenteen uudistamisesta, kuudesta uudesta tutkinnosta ja yhden tutkinnon poistamisesta. Uusista näyttötutkinnoista laadittiin tiiviit kuvaukset, kaikista tutkinnon kuvauksista julkaistiin suomen-, ruotsin- ja englanninkieliset kirjat. Näyttötutkintojen järjestämisedellytysten arviointeja tehtiin 143. Arviointimenettely uusittiin.

Valtion talousarvioesityksessä 2004 osoitettiin *aikuisten ammatillisen lisäkoulutuksen* kehittämiseen 5 053 000 euroa. Aikuisten ammatilliseen lisäkoulutukseen valtionavustuksilla tuettiin yhteistyössä työelämän kanssa tehtävää lisäkoulutuksen laatu- ja tuotekehitystyötä.

Avustushakemuksia tuli 244 kappaletta yhteensä 14 291 268 euron edestä, joissa haettiin avustusta 132 eri hankkeeseen. Avustusta myönnettiin 100 hakijalle ja 27 hankkeelle. Kehittämisavustusta myönnettiin painopistealueelle 1 (yritysten, erityisesti pienyritysten kehittäminen) 38,8 %, 2 (näyttötutkintotoiminnan kehittäminen) 34,4 %, 3 (ammattialakohtaisten koulutuspalveluiden kehittäminen) 6,2 %, 4 (alueellisten koulutuspalveluiden ja aikuiskoulutuksen alueellisen yhteistyön kehittäminen) 16,1 % ja 5 (muut kehittämishankkeet) 4,5 %.

Avustettavien hankkeiden edellytettiin olevan painopisteryhmän tavoitteiden mukaisia, asiakaslähtöisiä, innovatiivisia ja vaikuttavia. Etusijalle asetettiin usean hakijan yhteishankkeet, jossa yksi hakijoista toimii koordinaattorina ja muut partnereina. Avustusten pääasialliseksi käyttöajaksi määriteltiin vuodet 2004–2005 ja avustusta myönnettiin enintään 75 % hankkeen kokonaiskustannuksista.

Valtionhallinnon kielitutkintojärjestelmä uudistui vuoden 2004 alussa. Tutkintoa käytetään myös kansalaisuuslaissa edellytetyn kielitaidon osoittajana. Suoritettujen tutkintojen lukumäärä oli seuraava:

Hyvän/tydyttävän taidon tutkinnot	Suomen kieli	Ruotsin kieli	Tutkintoja yhteensä
Suullisen taidon tutkinnot	854	634	1488
Kirjallisen taidon tutkinnot	753	615	1368
Ymmärtämisen taidon tutkinnot	31	87	118
Yhteensä	1638	1336	2974

Erinomaisen taidon tutkinnot	Suomen kieli	Ruotsin kieli	Tutkintoja yhteensä
Suullisen taidon tutkinnot	102	41	143
Kirjallisen taidon tutkinnot	99	47	146
Yhteensä	201	88	289

Lisäksi annettiin vastaavuusarviointeja ja otettiin vastaan uusintasuorituksia.

Vuoden aikana panostettiin erityisesti uusien tutkintokäytänteiden vakiinnuttamiseen, testien tuottamiseen, tiedotuksen ja asiakasneuvonnan tehostamiseen sekä tutkintolautakuntien ja tutkintosuoritusten vastaanottajien koulutukseen.

Yleisiä kielitutkintoja suoritettiin yli kolme tuhatta. Suosituin kieli oli edelleen englanti (52 %), ja seuraavana olivat suomi (24 %) ja ruotsi (11 %). Suomen kielen tutkintojen määrä on noussut huomattavasti Suomen kansalaisuutta hakevien maahanmuuttajien kielitaidon testaamisen vuoksi.

Uudistetun yleisten kielitutkintojen lain mukaisesti valmisteltiin tutkintojen järjestämisverkon uudistamista.

Käynnissä oli 51 **aikuiskoulutuksen henkilökohtaistamista** (AiHe) kehittävä hanketta. AiHe-projektissa on aloittanut 221 uutta työpaikkaa. Henkilökohtaistamisen kehittämiskoulutuksen (10 ov) on päättänyt 98 opettajaa. Kahdessa AiHe-seminaarissa oli osallistujia 384. Sidosryhmätalaisuuksia jär-

jestettiin 48, joissa oli osanottajia 2 500. Verkostotilaisuuksia on järjestetty 10 (140 osallistujaa). Hankkeessa on julkaistu ja levitetty runsaasti aineistoja.

Käynnistettiin ESR Equal-tavoiteohjelman mukainen **Lukineuvola**-hanke vuosille 2004 - 2007. Tavoitteena on tukea erilaisia oppijoita, erityisesti lukihäiriöistä kärsiviä, kehittämällä heille yhden luukun palvelumalli, Lukineuvola. Hankkeeseen liittyy neljällä alueella kumppanuusyhteistyönä tehtävä kokeilutoiminta sekä kansainvälinen yhteistyö.

Opetushallitus myönsi 1,8 miljoonaa euroa kehittämisavustuksia **vapaan sivistystyön** 159 hankkeeseen, painopistevalueina olivat **kansalaisopistoissa** maahanmuuttajien kieli- ja kulttuurikoulutus, terveyttä edistävät opinnot, aktiivista kansalaisuutta edistävät opinnot, hankitun osaamisen tunnistaminen ja tunnustaminen sekä itsearviointi. **Kansanopistoissa** painotettiin maahanmuuttajien kieli- ja kulttuurikoulutusta, opinnollista kuntoutusta, monimuotoisen yhteistyön ja verkostoitumisen kehittämistä, ali-edustettujen kohderyhmien huomioon ottamista, kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytysten tukemista, opetuksen rakenteellista uudistamista sekä itsearviointia. **Opintokeskuksissa** painotettiin aktiivista kansalaisuutta tukevia opintoja, maahanmuuttajien kieli- ja kulttuurikoulutusta, opintokerhotoiminnan kehittämistä sekä itsearviointia. **Kesäyliopistoissa** erityiskohteina olivat akateemisten maahanmuuttajien kieli- ja kulttuurikoulutuksen kehittäminen, ikääntyvien ja eläkeläisten valmentaminen avoimen yliopiston opintoihin, avoimien opiskelureittien avaaminen, avoimen yliopiston verkostoituminen, opinto-ohjaus ja tukipalvelut sekä kulttuurien kohtaaminen.

Lisäksi

- Avustettiin 27 ammatillisen lisäkoulutuksen kehittämishanketta.
- Ammatillisen lisäkoulutuksen virtuaalikoulutushankkeita oli käynnissä 6
- Myönnettiin 647 koulutuspaikkaa näyttötutkintomestareille.
- Ammattitaidon osaamisen arviointityökalu osaan.fi valmistui.
- Vapaassa sivistystyössä oli toiminnassa runsaat 50 tietoyhteiskuntaohjelman mukaista kehittämissanketta. Näistä 14 oli vapaan sivistystyön virtuaalikouluhankkeita.

2.1.2.4 Verksamheten vid linjen för svenskspråkig utbildning

Språkrum, Muntlig kommunikation och utvecklande av modersmålet, mediekunskap har utvecklats för att lyfta fram språkpedagogiska arbetsmetoder och strategier som stödjer både elever och lärare i elevgrupper med varierande språkbakgrund. Språkrumsskolorna har under 2004 utprovat metoden "Ett ögonblick" för att träna skrivefärdighet och fått handledning i sina egna skolor. Inom projektets forskningsdel utkom Vivan Franzéns publikation "Ett rum – två språk". Muntlig kommunikation, mediekunskap och utveckling av modersmålet. Rapporten "Modersmålsämnet i förändring - en tillbakablick på forumet kring modersmål och litteratur i skolan" utkom.

FINNRUM/Språklig stimulans har haft till syfte att göra finskundervisningen mera angelägen, levande och intressant för enspråkigt svenska elever som saknar naturliga kontaktytor till finskan. Projektet har fortsatt i pilotkommuner.

Yrke 2015 – uppföljning utgår från strategisk utveckling inom den svenskspråkiga yrkesutbildningen, skapande av kunniga regioner år 2015 och en helhetssyn på andra stadiet år 2015 samt koordinering av resurskrävande funktioner och driva gemensamma intressen. Utbildningsstyrelsen bildade i maj en all-finlandssvensk grupp för den svenskspråkiga yrkesutbildningen.

Svenska linjens medverkan i andra projekt

Allmänbildande utbildning

Läroplansguiderna för den grundläggande utbildningen och gymnasieutbildningen översattes.

Svenska linjen har deltagit i utvecklingen av **förskole- och nybörjarundervisningen** samt den grundläggande utbildningen. Inom utvecklingen av gymnasieutbildningen har en **svenskspråkig gymnasieguide** utarbetats. Linjen medverkade i projekten **Läs och skriv** och i **LUMATEK**.

Yrkesutbildningens läroplansprojekt, utvecklingsprojekt

Linjen medverkade i utvecklingen av **läroplans- och examensgrunder** samt **yrkesprov**. Utvecklingsåtgärder vidtogs inom vissa branscher.

Linjen deltog i utvecklandet av **specialundervisningen** inom den allmänbildande utbildningen och yrkesutbildningen.

Övriga utvecklingsprojekt

Linjen medverkade i utveckling av den **virtuella skolan** bl.a. med produktion av nätbaserade kurser och material. Informerade om **elevvården** enligt nya bestämmelser. Linjen deltog i det nationella utvecklingsprojektet gällande **studiehandledningen**.

Nordiskt samarbete

Linjen medverkade i **Nordiska teman II**, webbportalen **Nordspes**, nätverket **Morgondagens skola** och ett **nordiskt läroplansmöte**.

2.1.2.5 Koulumuotojen yhteiset hankkeet

Oppilaan- ja opinto-ohjauksen -hanke käynnistyi 2003 ja jatkuu vuoden 2007 loppuun. Hanke kohdistuu perusopetuksen, lukio-, ammatillisen ja aikuiskoulutuksen ohjaustoiminnan kehittämiseen. Hanke toteutetaan osana työministeriön työllisyyden politiikkaohjelmaa. Nuorten työllistyminen on hankkeen perimmäisenä tavoitteena. Hanke toteutetaan seutukunnallisina projekteina. Hankekokonaisuuksia on 48. Näihin alueellisiin projekteihin osallistuu 277 kuntaa, joissa hankkeeseen osallistuvat kaikki kouluasteet. Hankkeen aikana syntyneitä hyviä toimintamalleja levitetään valtakunnallisella ja alueellisella tasolla. Ura- ja rekrytointipalveluja on kehitetty yhteensä 20 koulutuksen järjestäjän kanssa ESR-rahoituksella ja uusia projekteja on alkamassa.

Koulumuotojen **paikallinen ja seudullinen yhteistyö** hankekokonaisuuteen kuuluva pienten lähikoulujen kehittämishanke päättyi. Hankkeessa on ollut 11 kuntaa ja niiden kyläkoulut Satakunnan, Kainuun ja Lapin maakunnista. Hankkeen päätapahtuma oli lokakuussa 2004 Kainuussa järjestetty kolmipäiväinen Kyläkoululeiri. Lisäksi marraskuussa 2004 toteutettiin valtakunnallinen kyläkoulupäivä, jonka teema oli yrittäjyys. Pienten lähikoulujen hanke on ollut myös osa virtuaaliopetuksen kehittämishanketta. Aloitettiin selvitys lukiodien alueellisesta yhteistyöstä.

Koululaisten **aamu- ja iltapäivätoiminnan** perusteet valmistuivat 27.2.2004. Toiminnan tukemiseksi annettiin asiantuntijaohjausta, avattiin aamu- ja iltapäivätoiminnalle oma sivusto Edu.fi -palveluun, käynnistettiin virikemateriaalin tuottaminen ja järjestettiin toimeenpanoa tukevaa koulutusta. Vuoden 2004 aikana on perustettu maan kattava verkosto, jonka tavoitteena on paikallisen aamu- ja iltapäivätoiminnan ohjauksen ja tuen tehostaminen. Yhteistyössä Koulun Kerhokeskuksen kanssa tehty valtakunnallinen selvitys peruskoulujen kerhotoiminnan tilasta julkaistiin marraskuussa. Selvitys osoitti, että kolmasosassa peruskouluja ei ole lainkaan kerhotoimintaa vuonna 2004. Kerhojen määrä kouluittain vaihtelee suuresti. Opettajista kuitenkin runsas neljäsosa olisi halukkaita kerhojen ohjaamiseen. Kerhoja järjestetään myös yhteistyössä koulun ulkopuolisten toimijoiden kanssa.

Aloitettiin **luovuus- ja kulttuurikasvatushanke** (Lähde), jonka hankesuunnitelma hyväksyttiin. Hankkeen osallistajat koottiin verkostoiksi ja Edu.fi -portaaliin perustettiin tukimateriaalisivusto.

Suomen Tammi+ -yhteistyöhanketta (216 paikallishanketta) jatkettiin mm. julkaisemalla opetusmateriaalia sekä järjestämällä koulutusta.

Etälukiojärjestelmä ja -opiskelu laajenivat käsittäen 86 oppilaitosta ja 3 000 opiskelijaa. Suoritettuja kursseja oli lukuvuonna 2003/04 kaikkiaan 15 000. Etäylioppilaita on noin 700. Yrittäjyysopintojen suorittajia on noin 200. Enemmistö opiskelijoista oli naisia. Opiskelijoista huomattava osa oli nuoria, sillä lähes puolet etälukiolaisista on alle 30-vuotiaita. Opiskelijoiden keski-ikä oli 37 vuotta.

Pohjois-Pohjanmaan ja Itä-Suomen etälukioverkostot ovat projektien loputtua vakiinnuttaneet etälukio-toimintansa kuntien välisillä yhteistyösopimuksilla ja etäopiskelijoista maksetulla valtionosuudella. Muualla maassa etälukioverkostot ovat jatkaneet etäopetuksen kehittämistyötä projektin toimintasuunnitelman mukaisesti.

Yrittäjyysopinnot on saatu toteutumaan Pohjois-Pohjanmaan etälukioverkoston ja virtuaalimerkonomikoulun yhteistyönä. Lähtökohtana on ollut etälukioprojektin ja Turun kauppakorkeakoulun Pk-instituutin kehittämä yrittäjyyden verkko-opintokokonaisuus.

Etälukion www-opiskeluaineiston uusiminen käynnistettiin uusien opetussuunnitelmien pohjalta.

Yrittäjyysopintojen esite ja lukion toiselle asteelle suunnattu etäopiskelun opinto-opas on uudistettu.

Opetushallituksen johdolla on käynnistetty Kymenlaakson ja Etelä-Pohjanmaan lukioiden ja ammatillisten oppilaitosten alueellisten yhteistyö- ja oppimisverkostojen kehittämisprojekti.

Kymenlaakson ja Etelä-Pohjanmaan alueilla aloitettiin lukioiden ja ammatillisten oppilaitosten yhteistyö- ja oppimisverkostojen alueellinen kehittämisprojekti, jossa ovat mukana lähes kaikki kyseisten maakuntien lukiot ja ammatilliset oppilaitokset.

Erilaiset oppijat – yhteinen koulu hankekokonaisuus käynnistyi tavoitteena oppimisen tuki ja alisuoriutumisen ehkäiseminen kattaen 27 kuntaa, 10 ammatillisen koulutuksen järjestäjää sekä kolme normaalikoulua.

Julkaisu Koulu, sukupuoli ja oppimistulokset / Skola – kön – inlärningsresultat ilmestyi.

Vankilaopetuksen kehittämishanke käynnistyi. Koulukotikoulujen opetussuunnitelmatyötä tuettiin.

Kehitettiin ammatillista erityisopetusta strategiatyöryhmän tekemän esityksen pohjalta.

Erityistä tukea tarvitsevien opetuksen kehittäminen yleis- ja erityisopetuksessa (LATU-hanke) päättyi (mukana 58 kuntaa, 512 peruskoulua, 68 lukiota, 12 kuntayhtymää, 34 erityiskoulua).

Syksyllä 2004 toteutettiin pilottina OECD/CERI:n koordinoima tiedonkeruu erityisopetuksen toteuttamisesta. European Agency of Special Need Education - yhteistyössä on osallistuttu erityistä tukea tarvitsevien oppilaiden opetuksen ja ohjauksen asioita käsitelleiden työryhmien toimintaa.

Erityisopetus ammatillisessa koulutuksessa (11 järjestäjää), pääpaino on ollut erityisopetuksen strategian toimeenpanossa. Vuoden 2004 aikana on erityisesti kehittynyt ammatillisten erityisoppilaitosten palvelu- ja kehittämistoiminta. Tuloksena on syntynyt toimintamalleja ja -kuvauksia, erityisopetuksen suunnitelmia, ja hankkeiden pohjalta on syntynyt alueellisia erityisopetuksen verkostoja.

Syrjäytymisen ehkäisyn osalta 50 paikallisen ja alueellisen ESR -projektin tuloksena peruskoulun oppilaat ovat saaneet aikaisempaa paremman tuntuman ammatillisesta koulutuksesta ennen yhteishakua.

Ammatillisen koulutuksen keskeyttämiset ovat vähentyneet. Opinnot ovat johtaneet tutkintoihin ja työllistymiseen. Erityistä huomiota projekteissa on kohdistettu opiskelijahuollon kehittämiseen ammatillisissa oppilaitoksissa.

Nuorten osallisuushankkeeseen osallistui 39 seudullista tai paikallista hanketta, joissa oli mukana 72 kuntaa. Hankkeen arviointitutkimus käynnistyi vuoden 2004 alusta ja jatkuu vuoteen 2007 asti. Seudullisten ja paikallisten hankkeiden toiminta ja yhteistyö organisoitui neljään teemaryhmään:

- koulun kehittäminen yhteisöllisellä ja yhteistyöllisellä työtavalla,
- toisen asteen opintoihin ohjaaminen ja / tai työmarkkinoille poluttaminen,
- elinolojen ja -ympäristöjen kehittäminen nuorten osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksia parantamalla ja
- poikkihallinnollisen yhteistyön kehittäminen

Keskeisiksi tuloksiksi nousivat nuorten ja nuorten osallisuuden esille nostaminen, yhteistyön kehittyminen hankepaikkakunnilla sekä nuorisotoimen näkyvyyden lisääntyminen. Toimintaa oli suunnattu paljon

